

Петльована А. О., здобувачка вищої освіти;
Мельничук Ю. Г., канд. наук із соц. комунікацій,
асистент кафедри журналістики
ЧНУ імені Юрія Федьковича

ЗАХИСТ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ: МЕДІЙНИЙ АСПЕКТ

Повномасштабна війна росії проти України спричинила стрімке зростання кількості військовослужбовців з інвалідністю. Відповідно це спричинило зміни й у медійному дискурсі, однак, на жаль, не завжди вони позитивні. Важливе значення мають і дослідження щодо прав військовослужбовців з інвалідністю, адже їх результати можуть бути використані як джерело інформації під час роботи з медіатемою.

Ключові слова: медіатема людей з інвалідністю, війна, захист прав.

Щодня з початку російсько-української війни зростає кількість військовослужбовців, які отримують інвалідність.

За словами колишнього заступника міністра соціальної політики Назара Танашишина під час конференції у штаб-квартирі ООН, станом на 2024 р. в Україні проживає приблизно 3 млн людей з інвалідністю. За два роки повномасштабної війни цей показник зріс на 10 %, тобто приблизно на 300 тисяч осіб.

За даними The Wall Street Journal із посиланням на німецьку компанію-виробника протезів Ottobock, за перші 17 місяців війни приблизно 50 тисяч українців втратили кінцівки й потребують протезування [1].

Точну кількість військовослужбовців з інвалідністю наразі встановити складно. Причинами втрати здоров'я найчастіше стають поранення, контузії, ампутації та інші наслідки бойових дій, а також обстріли цивільної інфраструктури, що завдають шкоди не лише військовим, але й мирному населенню. Саме тому для того, щоб зробити всіх військовослужбовців з інвалідністю «видимими» для суспільства, а також сприяти уникненню їх дискримінації, журналістам варто активніше долучатись до висвітлення цієї теми.

На жаль, серед медійного контенту зустрічаються як позитивні, так і негативні приклади висвітлення військовослужбовців з інвалідністю.

До прикладу, в «Українській правді. Життя» вийшло інтерв'ю з адвокатом Сергієм Ланкіним та керівницею медичного напрямку в ГО «Юридична сотня» Христиною Ковцун про те, що робити у випадку, якщо бійцю замість «військової» інвалідності встановили цивільну [2].

У матеріалі інтерв'юювані дають поради, як можна виправити цю ситуацію, куди направляти скарги та як це робити. Завдяки цьому публікація набуває позитивного звучання, адже спрямована на допомогу та захист прав військових з інвалідністю.

У кінці лютого 2024 р. сайт «Рубрика» опублікував матеріал про п'ять ініціатив, які допоможуть військовим [3].

«Від інклюзивного таксі до правової допомоги – українці шукають способи підтримати військових, що потребують відновлення та реабілітації», – зазначає авторка матеріалу Аліса Смагіна.

У статті журналістка розкриває проблему, її вирішення та дає декілька прикладів: хаб-хостел для побратимів, три кейси інклюзивного трансферу для військових та ветеранів, реабілітація та соціалізація, відпочинок та правова допомога.

Водночас Інститут масової інформації ділиться результатами свого дослідження «Інвалідність та інклюзивність по-українськи. Як провалити тест на толерантність» [4], де зазначає, що українські медіа вживають некоректну лексику щодо людей з інвалідністю.

Найчастіше такі випадки траплялися у матеріалах про уникнення мобілізації, виїзд за кордон або використання інвалідності когось із родини для відстрочення від служби.

«Окрім того, що тема мобілізації чутлива, медіа використовують у своїх текстах лексеми “інвалід”, “каліка”. Такі слова є неприпустимими, оскільки вони принижують гідність людини й мають відтінок радянської термінології. Правозахисники рекомендують використовувати в медіа та побуті нейтральну лексику “людина з інвалідністю”», – розповідає медіааналітикиня ІМІ Яна Машкова [4].

Величезний аналітичний матеріал, який стосується захисту прав військових з інвалідністю, підготувала команда «Детектора медіа» [5].

У ньому описано, як особи з інвалідністю стають мішенню для російської пропаганди. Кремль не лише стигматизує та інструменталізує цих людей, а й спекулює на «втраті функціональності», намагаючись нав'язати суспільству уявлення про людей з інвалідністю як «нещасних», «неспроможних» чи «неприємних».

Журналістам варто звертати увагу й на різноманітні дослідження, що стосуються захисту прав військовослужбовців з інвалідністю, адже вони можуть бути дуже цінним джерелом інформації. Таким є й дослідження «Потреби ветеранів 2023» [6], проведене Українським ветеранським фондом, адже воно дає уявлення про основні виклики, з якими зіштовхуються ветерани й ветеранки після повернення з фронту. Значна частина з них має інвалідність, що поглиблює бар'єри в доступі до послуг.

Згідно з результатами дослідження:

- 41 % ветеранів потребують фінансової підтримки;
- 20 % психологічної допомоги;

- 64 % хочуть започаткувати власну справу;
- 45,4 % вважають, що держава не виконує своїх зобов'язань перед ними.

Ці дані свідчать не лише про соціальні й економічні потреби, а й про потенціал, зокрема в розвитку ветеранського підприємництва. Водночас медіа не завжди приділяють достатньо уваги цим темам, фокусуючись переважно на драматичних аспектах втрати здоров'я чи скандалах. Публікації, що показують ветеранів як активних агентів змін – підприємців, громадських діячів, митців – мають посилюватися у публічному дискурсі.

Російсько-українська війна, на жаль, і далі нестиме нові виклики, серед яких – значне зростання кількості людей з інвалідністю. Саме тому важливо, як медіа висвітлюють ці питання, адже вони формують ставлення суспільства до людей з інвалідністю, зокрема й до військових та ветеранів. Позитивні приклади показують, що журналісти можуть допомагати через надання корисної інформації, пояснення прав та адаптації, що полегшує життя таких осіб. Однак у нашому інформаційному просторі досі залишається значна частина матеріалів, що укорінюють стереотипи і стигматизують людей з інвалідністю. Тому важливо працювати над поліпшенням інклюзивного контексту в медіа, застосовуючи коректну лексику і підкреслюючи гідність людей, які мають особливі потреби.

Список літератури

1. Pancevski B. In Ukraine, amputations already evoke scale of World War I. *Wall Street Journal*. 01.08.2023. URL: <https://www.wsj.com/world/europe/in-ukraine-a-surge-in-amputations-reveals-the-human-cost-of-russias-war-d0bca320>
2. Батюк І. Що робити, якщо бійцю замість «військової» інвалідності встановили цивільну. *Українська правда. Життя*. 13.03.2025. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/shcho-robity-yakshcho-zamist-viyskovoji-invalidnosti-vstanovili-civilnu-306939/>
3. Смагіна А. Не самі: 5 ініціатив, які допомагають пораненим військовим. *Рубрика*. 26.02.2024. URL: <https://rubryka.com/article/initsiatyvy-dlya-poranenyh-vijskovyh/>
4. Машкова Я. Інвалідність та інклюзивність по-українськи. Як провалити тест на толерантність. *Інститут масової інформації*. 31.01.2024. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/invalidnist-ta-inklyuzyvnist-po-ukrayinsky-yak-provalyty-test-na-tolerantnist-i58901>
5. Війна та інклюзивність: як ворожий агітроп намагається погіршити сприйняття українцями людей з інвалідністю. *Детектор медіа*. 24.12.2023. URL: https://detector.media/propahanda_vplyvy/article/220957/2023-12-24-viyna-ta-inklyuzyvnist-yak-vorozhyu-agitprop-namagaietsya-pogirshyty-spryunnyatty-ukraintsyamy-lyudey-z-invalidnistyu/
6. Потреби ветеранів 2023. *Український ветеранський фонд*. 2023. URL: <https://veteranfund.com.ua/analitics/needs-of-veterans-2023/>